

Врз основа на внимателното читање на трудот и на изложението погоре, сметам дека трудот на д-р Владо Картов ги содржи квалитетите на една целосна биографска монографија. Во неа авторот врз научна база умешно ги обработува сите поглавни компоненти од животот и делото на значајниот македонски револуционерен деец Сава Михајлов. За првпат во нашата историо-

графија се јавува еден ваков труд за Сава Михајлов. Тој претставува и прилог во проучувањето на прашањата поврзани со главната проблематика на темата. Имајќи го предвид искажаното погоре сум слободен да го препорачам трудот на д-р Владо Картов, „Сава Михајлов — Савата“, како корисен труд.

д-р Ристо ПОПАЗАРОВ

Војислав Ђуриќ, Византијске фреске у Југославији, Београд, 1974 год., с. 233

Средновековното видно сликарство во Југославија, кое се развивало и гасело со векови, презентирано е од историска и уметничка гледна точка во документираната студија на Б. Ђуриќ: Византијске фреске у Југославији. Во студијата е изложено фресковото сликарство по еден хронолошки ред на стилови. Материјалот распореден така што секој дел се однесува на одделни мали региони, кои претставувале економски и политички целини, и кадешто естетските врски помеѓу спомениците биле јасно изразени. Во книгата се среќаваат покрај старите познати, и понови фрески откриени со најновите истражувања. Стручниот и многу интересен текст е илустриран со 39 репродукции во боја, со 119 црно-бели репродукции и со 11 цртежи. Локацијата на сите културни споменици од Балканскиот Полуостров е забеле-

жана на посебна карта. Содржината на текстот е поделена на три глави: Македонија под Византија, XI—XIII век (с. 9—20); Далматински комунии, XI—XIV век (с. 21—25); Српска држава, X—XV век (с. 25—91), во кои покрај приказот за средновековното сликарство е направен краток осврт на политичките, социјалните и црковните прилики во тие земји. Со вака остворениот преглед, авторот се потрудил да го изложи и објасни сето она што е вредно за спомениците од византискиот уметнички круг во Југославија. Бидејќи во самиот текст немало можности да се изнесат тековни научни прашања од дотичната проблематика, тоа тој го прави во белешките за спомениците (с. 173—226). Тие избилуваат со богат коментар, толкуваат и разгледуваат одделни прашања, и имаат целосна библиографија во врска со некои

сиоменици. На тој начин читателот и истражувачот од доменот на таа проблематика е упатен на бројните извори и литература, кои ја чинат подлогата на понатамошните истражувања. Книгата има општ индекс, во кој се одбележани историските и географските имиња, спомениците и иконографските појмови. Потоа, следи индексот на автори (с. 227—232).

Во студијата е обработено средновековното ѕидно сликарство кое настанало во манастирите. Познато е дека во Македонија најдобро била сочувана византиската традиција во сликарството. Покрај Јадранскиот брег, каде што се укрстувало византиското и западното-европско влијание, во сликарството се создала една нова изменета варијанта. Во Србија старите мајстори заради општествените односи, развиле посебен, единствен стил.

В. Ѓуриќ во уводот на својот приказ укажува дека во Југославија од некогашното творештво на христијанското население, од областа на фресковата уметност, се сочувани две сведоштва кои претставувале значајни целини. Тоа биле фреските од една Нишка гробница (IV в.) и остатоците од ѕидното сликарство во епископската црква од Стоби (ран IV век). Во врска со нишките фрески авторот забележува дека досега Л. Марковиќ, дал најпотполни и најверодостојни иконографски толкувања. Нов полет во ѕидното сликарство настанал со христијанизацијата на словенското население на Балканот во втората половина на IX век. Тогаш отпочнало и созда-

вањето на првите цврсти државни творби кај Словените со општествена хиерархија, од чии врвови се издвоиле луѓе, кои се грижеле за изградување на храмови. Но од првите словенски христијански храмови сликарството не е сочувано. Бидејќи Македонија била најдолго во рамките на Византија, сликарството имало најчесто византиски, цариградски, солунски и епирски израз (с. 6). Фресковата декорација на св. Софија во Охрид од средината на XI век, иако била сочувана само половината, ја претставувала најсохраната насликана програма на една теолошка катедрална црква во Византија од XI век (с. 9). Авторот заклучува дека во нејзиното сликарство се содржат најверодостојните податоци за тогашното сфаќање на тематиката, програмата и иконографијата во Византија. Сликарите, служејќи се со изразни средства придонесле да ја истакнат драматичната и експресивната содржина на сликарството, изразувајќи го верското и догматско учење. Бидејќи фресковото сликарство од XI век и почетокот на XII век во Македонија било создадено од високите црквени достоиници на Охридската архиепископија, кои се стремеле сликарите да го изразат нивното сфаќање, тоа носело белег на таканареченото монашко сликарство (с. 12). Наспроти ова сликарството од XII век во Македонија имало карактер на дворска уметност, во која убавината на формата и негуваниот израз надахнат од елинистичките примери, претставувале основна карактеристика по која оваа сли-

карство се двоело од претходниот период. По описот на бројните споменици од овој период, авторот се задржува на сликарството во Македонија од XIII век. Тој нагласува дека тоа, сè до појавата на стилот на Палеолозите, имало уметничка целина со ѕидното сликарство од Епирскиот Деспотат (с. 17). Како најголем и најзначаен споменик во Македонија од тој период била црквата на Богородица Перивлпта во Охрид. На фреските за првпат во византиското ѕидно сликарство дошле до израз новите сфаќања на таканаречината „ренесанса на Палеолозите“ кои ќе дадат многубројни дела во почетокот на XIV век (с. 17).

Во Далмација, како што забележува авторот, врз основа на сочувваните дела, чиј број е многу мал, помеѓу XII и XIV век истовремено постоеле два различни правца во ѕидното сликарство. Едниот бил изразито западен-романски, а другиот посебен, кој ги изразува уметничките обележја на Византија и Запад (с. 21). В. Ѓуриќ во својата студија го обработува вториот правец во сликарството, во кој самостојно живеел византискиот стил (с. 21).

Србија во почетокот на својот државен и уметнички живот не се потпираше доследно на византиското творештво. Сликаството во првата половина на XI век во Зета имало обележје на западно романскиот стил. Но во првата половина на XII век или во средината на истиот век, во Зета се сликало под големо влијание на византиското сликарство од XII век, макар што се

чувале и понатаму традициите од романските стилски сфаќања. Авторот заклучува дека српското сликарство од IX/X век до средината на XII век не било стилски уедначено, ниту се движело по единствен ток. Тоа било подеднакво под влијание на Исток и Запад и било типично провинциско.

Нов период во сликарството започнал од средината на XII век во времето на владеењето на Стеван Немања. Преку византиските сликари конечно се успеало да се воведат српското религиозно сликарство во византискиот свет и истото било поврзано со уметноста на големите византиски културни седишта. Во XIII век Србија одиграла огромна улога во создавањето на новиот стил во византиското сликарство. Сликаството во Србија било творешко и напредно, поттикнато од новиот елинистички дух. Тој период од историјата на византиското сликарство бил тесно поврзан со владеечката српска династија на Немањиките.

В. Ѓуриќ потоа го обработил ѕидното сликарство, кое се создавало во Македонија, Косово и Методија во XIV век сè до 1371 год. Тој забележува дека самите прилики придонеле за време на владеењето на крал Милутин во српската држава да живеат и работат најнапредните сликари од своето време. Така српската држава, покрај Цариград и Солун се сметала како метропола на уметноста на палеолозите. Кралот Милутин имал своја дворска сликарска работилница, која за него работела непрекидно во првите де

сетолетија на XIV век (с. 48). Но од Душановото време за српската уметност почнале да се грижат и широките народни маси и различните институции. Така, не само дворот, кој бил и понатаму главен уметнички центар, туку и архиепископите и големопоседниците ширум земјата придонесувале во изградувањето на уметничките сфаќања. Регионализмот во уметноста влијаел во разновидноста на црковните слики во српската територија. Тој за времето на цар Урош особено дошол до израз. Секоја област носела свои обележја и ги истакнувала своите проблеми. Македонија и понатаму била предводник во уметничките настани. Тие затворени уметнички кругови, со посебни обележја во сликарството, се образувале сè до крајот на XV век кога и последната државна српска творба не паднала под турска власт. Авторот

поодделно ги опишува сите споменици од тој период. Потоа тој се задржува на уметноста од моравската школа — последниот голем стил во средновековна Србија. Опишани се многу културни споменици, а најголем простор му е посветен на Ресавскиот манастир до 1418 год. Тој по своите размери, по сложеноста на архитектурата и по богатството на живописот, претставувал најголем споменик на таа школа.

На крајот да заклучиме. В. Ѓуриќ со своето дело преку комплексното и научното интерпретирање на сликарското творештво од средниот век во Југославија, ја збогатил нашата и светска наука. Тоа дело ги содржи најпотполните и најнужните податоци за фресковото видно сликарство на Балканот.

Евангија АРИСТОТЕЛИ

ПО ПОВОД ИЗЛЕГУВАЊЕТО НА „ЕГЕЈСКИ БУРИ“ од Вангел Ајановски — Оче

Не одамна, во издание на Институтот за национална историја (ИНИ) во Скопје, се појави убаво оформена насловната книга. Во неа јавно се прогласуваат како предавници на македонскиот народ (политички се погребуваат) бившите членови на раководниот Актив на Комунистичката организација на Егејска Македонија (КОЕМ), односно на Народноот ослободителен фронт (НОФ) во приморскиот дел на Македонија. Притоа, авторот на оваа книга, Вангел Ајановски —

Оче, алудирајќи на фактот дека споменатите раководители на КОЕМ и НОФ биле и од противникот прогласени како предавници и за малку ја спасија главата, како епитаф на надгробна плоча ја истакнува фразата — „Предавништвото го сакаат сите, а предавникот никој“ (с. 406).

Радосен настан претставува појавувањето на секоја нова книга за ослободителната борба на